

Om medborgarperspektiv, deltagande och publikarbete

Av Amelie Tham

4 januari 2012

Förord

Den här rapporten är en del av Myndigheten för kulturanalys arbete med tematiska omvärldsanalyser av frågor och frågeställningar som myndigheten identifierar i sin breda omvärldsvakning.

Det pågår en uppluckring av gränsen mellan amatörkultur och professionell kultur. På motsvarande sätt sker även en förändring i synen på publiken, som inte längre ses som konsumenter och åskådare utan i hög grad deltagare i den kreativa processen. Den tekniska utvecklingen under de senaste två decennierna har inneburit en explosion av kulturproducenter. Eget skapande och aktivt deltagande i kulturella aktiviteter, i ordnad eller spontan form, har en avsevärd potential för att skapa social sammanhållning, politisk medvetenhet och ansvarstagande för framtiden. Samtidigt är begreppet medborgare problematiskt i en globaliserad värld med stora flyktingströmmar, då det exkluderar en stor del av befolkningen.

Kulturjournalisten Amelie Tham har på uppdrag av Myndigheten för kulturanalys genomfört en problematiserande undersökning av begreppen publik, deltagande och medborgare. Den här rapporten är hennes avrapportering till Kulturanalys.

Stockholm den 28 februari

Clas-Uno Frykholm
Direktör/Myndighetschef

Inledning

Sambanden mellan det som brukar kallas den kulturella sfären, det estetiska fältet eller kulturlivet och medborgarbegreppet har långa traditioner i Sverige. Den långa traditionen bidrar med en sorts självklarhet, som är långtifrån genomlyst. De tidiga folkrörelserna och socialdemokratins konstruktion av folkhemmet påverkar fortfarande hur begrepp som medborgare, medborgarperspektiv och deltagande används i kulturlivets organisering på många olika nivåer.

Det kan handla om kommuners administration av kultur eller kulturfonders krav på de sökande. Det är vanligt att man till exempel håller fast vid *förening* som organisationsform för olika former av kulturaktörer. Ett krav som 2012 kan ses som föråldrat snarare än samtida.

Det är också vanligt att man fortfarande använder begrepp som *amatörkultur* och *professionell kultur*. Samtidigt uppstår inom stora delar av den kulturella sfären nya fenomen där gränserna mellan professionella och amatörer, mellan producenter och konsumenter är i ständig rörelse. Enskilda individer intar flera av dessa positioner i stort sett samtidigt.

Kulturområdets tidigare positioner i förhållande till andra politikområden påverkar också fortfarande synen på kultur och på kulturens status inom det politiska fältet. Det kan gälla allt från kulturens andel av statsbudgeten till kommunala ekonomiska strategier. Ett aktuellt exempel är statens samarbete med en rad kommuner som rör orter med hög grad av utanförskap. Inom det samarbetet presenterade regeringskansliet under hösten 2011 ett utvecklingsprogram där många departement ingår och betraktas som resurser, dock inte Kulturdepartementet.

Det gäller också om skolan av stat och kommuner ses om en kulturinstitution. En kulturinstitution där barn och unga, med sina erfarenheter och estetiska språk kommunicerar i olika kulturformer på en daglig basis. Eller om man tvärtom ser det så att kulturen kommer till skolan utifrån.

Begreppet publik

Begreppet publik definierar oss, också genom traditionen, som åskådare, den grupp som går till kulturen, in i kulturen, besöker kulturen. Så hur kan då publikarbete förstås? Det kan vara:

- Ett sätt att förankra publiken på en kulturinstitution så att den återkommer.
- Ett sätt att kommunicera med en publik som trots att den återkommer förblir obekant.
- Ett sätt att bjuda in publiken att medverka i verksamheten, alltså deltagarkultur.
- Ett sätt att nå de medborgare som ännu inte är publik, men skulle kunna vara det.

Man kan se folkrörelsernas amatörkultur, nykterhetslogers teatersällskap för hundra år sedan och det sena nittonhundratalets lokalthistoriska sommarspel som en väg för publiken att bli deltagare, att vara kultur. Samtidigt som de utgjorde en möjlighet för individer och medborgare att genom konsten skapa ett annat jag på scen. Men det var ändå amatörkultur, per definition långt från det professionella kulturella fältet.

Om bruk och missbruk av begrepp. Hur hierarkier och samhällsprocesser förskjuter ords betydelser

Medborgare och medborgarperspektiv

Begreppet medborgare är kopplat till nationalstaten. Medborgarskapets mest synliga och återkommande praktik handlar om rätten att rösta i politiska val. Begreppet medborgarskap rymmer också dimensioner som rör kunskap, bildning, kritiskt tänkande och kultur. En aktiv medborgare är en individ som inte bara röstar vart fjärde år. En aktiv medborgare är en samhällsmedlem som förhåller sig till det politiska. En människa som tänker och reagerar i förhållande till de processer som uppstår i samtiden. En aktiv medborgare tänks kunna delta jämbördig med andra invånare.

Medborgare och icke-medborgare

På grund av de senaste decenniernas alltmer ökande migration mellan stater uppstår frågor i förhållande till vårt medborgarskapsbegrepp. I Sverige och andra nationer finns ett växande antal människor som inte är medborgare i det land där de bor, arbetar och där deras barn växer upp. De är inte medborgare, så vad är de då? Icke-medborgare¹?

Det gör att det i vår samtid är problematiskt att använda begrepp som medborgare eller medborgarperspektiv. Begreppet exkluderar den del av befolkningen som inte har medborgarskap. Det blir särskilt tydligt och konkret i lokalsamhällen.

Rätten till kultur, en mänsklig rättighet

Exemplet Fisksätra bibliotek

Fisksätra är ett litet lokalsamhälle, i Nacka kommun, där befolkningen kommer från åttio nationer. Fisksätra är ett av Sveriges så kallade ”utanförskapsområden”. Fisksätra bibliotek har utvecklat strategier och en hög grad av känslighet för invånarnas olika former av behov. Hit kommer många besökare dagligen, både medborgare med lånekort och människor som lever parallella liv med medborgarna, de papperslösa eller icke-medborgarna.

---

¹ Begreppet hämtat från Helena Holgersson, *Icke-medborgarskapets urbana geografi*, (Glänta 2011).

På många bibliotek i Sverige kan icke-medborgarna inte låna böcker. Men Fisksätra bibliotek och en rad andra bibliotek runt om i landet har skapat informella rutiner. De papperslösa i Fisksätra kan därför låna böcker.

Eftersom många familjer i Fisksätra är trångbodda går många till biblioteket för att studera, läsa tidningen eller träffa kompisar. Det är också ont om gratis lokaler för möten i Fisksätra. Många nätverk, föreningar och lokala institutioner får därför använda bibliotekets lokaler. Bibliotekets idé är att deras lokaler skulle kunna vara ”varma” dygnet runt.

Många fisksätrabor, barn, unga och gamla har på så sätt under årens lopp skolats in en föreställning att det är möjligt att gå till biblioteket med en idé, som kan gälla olika kulturformer, bildning, diskussionsnätverk och få stöd att genomföra den där.

Barbro Bolonassos, chef på Fisksätra bibliotek:

– Tidigare i höst kom det in en grupp unga som har bildat en förening som heter ”Låt våra röster bli hörda”. De är bland annat intresserade av poesi. Flera av dem kommer från kulturer där poesi är mycket intressantare än romankonst. De kanske vet vad de vill göra, när vi pratar låter det fortfarande ganska löst. Men de vet ännu inte hur de vill göra det. Men jag orkar vara i en viss ovisshet just med detta. Nu är de inne i en process där de formerar sig, de gör en hemsida. I den här processen är det viktigt att jag som vuxen och bibliotekarie avstår från att säga: ”Gör så här!” Jag vill inte berätta hur de ska göra. Det kan ta tid. Men mitt arbete handlar om att det är besökarna som ska definiera sig och formulera sina behov. Då uppstår ett empowermentarbete som våra besökare själva måste göra.

Begreppen deltagande och dialog

Begrepp som deltagande och dialog tycks förutsätta jämbördighet, en horisontell ordning. Och det finns en positiv retorisk praktik när myndigheter bjuder in medborgare till samtal.

Men när kommuner föresätter sig att ha dialog med sina medborgare, medborgardialog, är det ett mycket vanligt fenomen att kommunala administratörer och politiker använder begreppet dialog som ett verktyg för att utöva makt.

På samma sätt är det vanligt att begreppet deltagande kan användas utifrån olika perspektiv. Deltagande kan i ett hierarkiskt sammanhang ges en endast formell innebörd. Men deltagande kan också vara autentiskt, då individer kan praktisera ett konkret inflytande över hur deras deltagande ska utformas och vilka djup det kan nå.

Konsekvenser av förändringar och förskjutningar i begrepp som publik, deltagande och medborgarperspektiv diskuteras ytterligare utifrån internationella, nationella och lokala utgångspunkter i några rapporter. Det rör sig inte om ny forskning eller nya perspektiv på kulturområdet. Rapporternas värde är snarare att de exemplifierar förskjutningar på kulturområdet och dess konsekvenser konkret i olika kontexter.

Pier Luigi Sacco:

– “Culture 3.0: A new perspective for the EU 2014–2020 structural funds programming”

Pier Luigi Sacco, professor i kulturekonomi, är internationellt uppmärksammad för sin forskning om kulturens betydelse för ekonomin i det post-industriella samhället. Han har haft uppdrag med inriktning på regional utveckling i Vancouver, Sydney, Milano och Venedig och har skrivit regionala utvecklingsprogram där kulturen haft en central betydelse.

Sacco har i en rapport till EU:s nya arbetsgrupp med experter på kulturella och kreativa näringar lämnat förslag på strategier för hur kulturen ska integreras i nästa omgång av EU:s strukturfondsprogram, 2014–2020. Saccos resonemang bygger på en analys av kulturområdets utveckling under omkring trehundra år fram till idag. Culture 1.0, går över i Culture 2.0 ungefär vid skiftet 1800-1900 och nu befinner vi oss i nästa fas, Culture 3.0.

Övergången från Culture 1.0 till Culture 2.0 kan ses, argumenterar Sacco, som en revolution, som karaktäriserades av en explosion när det gäller kulturmarknaders storlek respektive omfång. Och övergången till Culture 3.0 karaktäriseras av en explosion när det gäller gruppen producenter på så sätt att det blir allt svårare att skilja mellan kulturproducenter och kulturanvändare. Enkelt uttryckt, de roller som individer tar växlar mellan producent och användare.

Den nuvarande betoningen på kulturens potential att skapa marknader och kreativa industrier leder till att man underskattar betydelsen av nya icke-marknadsmedierade former av kulturellt och skapande utbyte och misstolkning av betydelsen av djupare förändringar, när det gäller till exempel *intellectual property enforcement* och *copyright*.

Kulturellt aktivt deltagande

Sacco betonar att det är väsentligt att flytta fokus från kulturområdets ekonomiska nytta till de beteenden som är grunden till kulturens ökade ekonomiska betydelse. Vi behöver, skriver han, fundera över hur *cultural access*, alltså tillträde till kulturområdet förändrar individers och grupper beteende.

En av de mest påtagliga effekterna, menar han, har att göra med en av grundstenarna i fasen Culture 3.0, alltså ”aktivt kulturellt deltagande”. Begreppet fokuserar att individer inte begränsar sig till passivt lyssnande utan också spelar, inte bara läser utan också skriver. Genom att agera så utmanar individer sig själva att utvidga sin förmåga att uttrycka sig, att omförhandla sina förväntningar och föreställningar, att omskapa sin sociala identitet. Det handlar om en ”capability building process”.

Aktivt deltagande betyder, enligt Sacco, att individer ger sig i kast med för dem nya områden, där de kan uppleva och skapa inom det estetiska fältet. De måste lära sig leka med ”källkoden”, grunden för skapandet av *cultural meaning*. Genom

aktivt deltagande och eget skapande uppstår fortsatt intresse och nyfikenhet att utforska kulturella erfarenheter och verk producerade av andra. Sacco utvecklar sitt resonemang ytterligare och beskriver hur individer strukturerar sina intressen på kulturområdet som sammanvävda processer, mycket snabba förlopp, av eget skapande som går över i mottagande av andras kulturella uttryck. Sacco bedömer att den här utvecklingen på individnivå får konsekvenser för samhällsutveckling i olika dimensioner. När individer kommer i kontakt med och lär sig behärska det estetiska skapandets olika former uppstår ur det förmåga till nya tankeformer och praktiker som i sin tur kan komma att utmana och dekonstruera tidigare föreställningar, attityder och fördomar. Och han förutspår att ju mer sådana kulturella praktiker sprids i samhällen i desto högre grad kommer de samhälleliga effekterna av kulturellt deltagande att märkas som ett allt mer synligt intresse för innovationer och förändring

Sacco drar ut sina perspektiv ytterligare och bedömer att kulturområdet kan ha avsevärd potential när det gäller att stärka individers ansvarstagande i förhållande till miljöproblem och samhällets hållbarhet, allmänt när det gäller individers upplevelse av välmående och specifikt när det gäller att orientera och skapa mening för gamla och sjuka. Här närmar han sig begreppet *salutogenes*, ett begrepp som används inom forskning om möjliga orsaker till hälsa och välbefinnande.

Kulturellt deltagande och social sammanhållning

Mer allmänt, fortsätter Sacco, är de indirekta effekterna av kulturellt deltagande på social sammanhållning att det uppstår individuella processer som handlar om att komma förbi ett vidmakthållande av stereotyper när det gäller ”jag och andra”. Dessa indirekta effekter beror, framhåller Sacco, på det faktum att ökat deltagande ger individer och grupper nya förmågor att begreppsliggöra och förstå mångfald och att förändra ett försvarspräglad beteende till kommunikation samtidigt som de avtäckar nya möjligheter för individers personliga utveckling. Om man, konstaterar Sacco, ser på kostnaderna i Europa för samhällskonflikter skulle den här faktorn kunna undersökas specifikt med möjliga makroekonomiska och sociala konsekvenser.

Om spontankultur:

– spontanpolitisk kollektiv potential och framväxt av politisk medvetenhet

För några år sedan arbetade Daniel Tjäder och Adam Arvidsson vid Malmö högskola, med ett uppdrag för Malmö kulturförvaltning. Uppdraget handlade om att undersöka och diskutera kulturpolitik som ett konkret verktyg för förändring. En kulturpolitik som ska stimulera nya former av deltagande och aktivt medborgarskap.

I rapporten ”Laboratorium för spontankultur” undersöker de begreppet *spontankultur*, och ställer frågan: ”Hur kan (kultur-)politiken användas för att lyfta

fram den kollektiva intelligens som finns hos Malmö stads medborgare och integrera den i lösningar som bidrar till stadens hållbara utveckling?”²

Vad är spontankultur? I rapporten används spontankultur som ett paraplybegrepp för det icke-institutionella kulturlivet. I Malmö, menar Arvidsson/ Tjäder skapas det en hel del kultur som produceras utanför fasta kulturinstitutioner och fria grupper. Det är kulturformer som kan vara både marginella, smala och svårdefinierade. Och de skapas ofta i tillfälliga projekt eller av löst sammanhållna kollektiv. Det rör sig om kulturformer som kan vara kommersiellt gångbara eller ibland drivs i samband med annan kommersiell verksamhet, som restaurang eller bar. De kan också vara helt icke-kommersiella, som till exempel flash mobs, som varken behöver eller går in i kommersiella sammanhang. Och sammanfattningsvis, menar Arvidsson/ Tjäder, rör det sig om en rad spontankulturella uttryck som går på tvärs med existerande genreindelningar och kulturformer.

Eftersom det i Malmös kulturpolitik och kulturadministration inte finns kategorier för spontankultur blir, konstaterar författarna, spontankultur ett problem för kulturpolitiken. Det rör sig om kulturformer som till sin karaktär kan sägas göra uppror mot hela den kulturpolitiska strukturen. De går inte att stoppa i ett fack. Och i Malmös kulturpolitik finns alltså en eftersläpning, som i praktiken innebär en sorts exkludering av spontankulturella uttryck. Arvidsson/Tjäder:

”Vi har tidigare diskuterat att detta beror på att spontankultur är en transduktiv kultur som inte kan klassificeras efter de produkter de lämnar efter sig. Istället bör man främst beakta dess organisationssätt – nätverket – och dess särskiljande resultat – meningsfulla sociala relationer. Så även om spontankultur i vissa fall också lämnar efter sig verk och produkter är det viktigt att förstå att spontankultur inte skapas i linjära produktionsinriktade organisationer. Följaktligen går det inte heller att tvångsorganisera dessa lösa formationer av människor i föreningar så som det fria kulturlivet är uppbyggt.”

I Arvidssons och Tjäders beskrivning och tolkning framstår begreppet spontankultur som ett samtidsfenomen, samtidigt besläktat med tidigare former av så kallade ”motkulturer”, som de kulturella processer som tidigt växte fram inom folkrörelserna eller 1960- och 70-talets radikala motoffentlighet. Och rapportförfattarna ser också kopplingar till medborgarskapsfrågan.

I spontankulturella uttryck ser de inte bara olika sätt för individer att själva producera de kulturella nyttigheter de inte kan finna någon annanstans. Det är också, menar de, ett sätt att bygga upp och reparera en fragmenterad social värld och skapa ett alternativ till den ensamhet och alienation som är en verklighet i det postmoderna samhället. Och de ser därför spontankultur, inte bara som produktion och konsumtion av kultur. Det är, menar de, också fråga om en ny källa till civilt deltagande. De konstaterar att i takt med att nya medier radikalt har underlättat för människor att kommunicera uppstår genom de processerna nya möjligheter att

---

² Tjäder, Daniel och Arvidsson, Adam, ”Slutrapport. Laboratorium för spontankultur” (Malmö kulturförvaltning 2008).

skapa andra former av ”politiska identiteter” som, menar de, kan stärka och förnya processer för politiskt deltagande.

Frågan uppstår: Vilka är producenterna av spontankulturella uttryck? I rapporten konstaterar Arvidsson/ Tjäder att det kan vara fel att karaktärisera spontankultur som en sorts amatörkultur.

De fann att spontankultur tycks skapas såväl av amatörer som av aktörer med semi-professionell eller professionell yrkesstatus och snarare kan betecknas som ”pro-ams”. Dessa tendenser mot en allt mer flytande relation mellan professionell och amatörmässig verksamhet som forskare visat på är värda att ta i beaktande. Uppdelningen i professionell och amatör förlorar allt mer i relevans, påpekar författarna. Dels på grund av förekomsten av alltför pro-ams, men också för att amatörkultur vanligtvis inte anses kunna vara kvalificerad i nivå med professionell kulturell verksamhet.

Medborgarskap och utanförskap

Arvidsson/ Tjäder konstaterar:

”Spontankultur kan ses som symptom på en situation. Det är medborgarnas sätt att uttrycka sina åsikter i ett antal frågor främst rörande kultur men också sociala eller andra, där de inte har direkta ingångar eller känner att de har möjlighet att påverka den konkreta politiken.”

Utifrån undersökningen av begreppet spontankultur formulerar Arvidsson/ Tjäder en bild av hur konkret medborgarskap kan uppstå i kulturella processer. De ser det som ett ömsesidigt utbyte och formulering av både gemensamma och individuella frågor som kopplas till en stadsdel eller hela staden. Här uppstår alltså processer som tycks ha samma effekter som till exempel Putnam beskrivit i sin forskning om betydelsen av föreningsliv och en stark ideell sektor. Men, påpekar författarna, när de uppstår inom spontankulturen är det snarare fråga om en ”självorganisering”, som utvecklas utanför kategorin föreningsliv.

Mot bakgrund av det faktum att föreningar dominerar som organisationsform, som en del av demokratins organisering, vilket därmed styr både kulturpolitik och kulturadministration väcker författarna frågan vad det betyder för Malmös invånare. Hur ska människor som inte vill kanalisera sitt samhällsansvar genom föreningar gå till väga? Hur ska de av Malmös invånare som just flyttat till Sverige eller av andra skäl inte känner till hur svenskar av tradition arbetar genom föreningar, gå till väga?

Det här är frågor som behöver ställas till kulturområdet på många orter i Sverige. Och med stöd i Arvidsson/ Tjäders rapport och dokumentation från andra lokalsamhällen kan man konstatera att deltagande ur ett medborgarperspektiv på kulturområdet måste innebära att kulturpolitiken uppmärksammar hur nya former av exkludering uppstår. På platser där befolkningen är närmast global kan föreningskravet paradoxalt nog fungera som ett antidemokratiskt verktyg.

I argumentationen för föreningar brukar man framhålla att föreningsmedlemmar i arbetet får en demokratisk fostran när de lär sig mötesteknik och kan pröva sina argument i föreningens diskussioner. Arvidsson och Tjäder för upp frågan och argumenterar för ”att demokrati kanske inte behöver fostras in, att det finns andra sätt att tillägna sig denna typ av kompetens och kritiskt tänkande”.

Publikarbete, deltagarkultur ur ett medborgarperspektiv

Begreppet publik handlar i kulturtraditionen om medborgare som får eller tar rollen som åskådare. De betraktar, lyssnar och när det gäller scenkonst formulerar publiken sitt gensvar inom traditionens ram med applåder. Men i rollen som åskådare finns samtidigt en omfattande, betydelsefull, men tyst dimension där varje individ i sitt inre kan reagera och reflektera över den estetiska erfarenhet som konstarten eller föreställningen innehåller.

Begrepp som publikarbete och i ännu högre grad deltagarkultur handlar om att på olika nivåer undersöka och problematisera publik som begrepp och ibland också om att gå längre och lösa upp gränsen mellan scen och salong, mellan konstnär, skådespelare och deras publik. Lajv-spel kan ses som en konkret form där alla medverkande är både aktörer och publik i en gemensam föreställning.

En långtgående problematisering av publik och deltagarkultur som begrepp finns också inom Community Art, med rötter i många länder. Det handlar, med föregångare till exempel inom 1960-talets olika konstformer präglade av politisk aktivism och sociala perspektiv, om en avsikt att komma i en annorlunda och djupare kontakt med publikens olika individer, deras röster, deras erfarenheter. Community Art kan ses som en alternativ, i hög grad samtida, tradition som innebär att skådespelare, konstnärer, dansare, musiker och verksamma i andra konstformer inom ett brett spektrum utvecklar konstprojekt utanför institutionerna, i lokalsamhällen med utgångspunkt i befolkningens frågor och erfarenheter.

Många projekt inom Community Art uppmärksammar relationen mellan konstarter och sociala och politiska frågor, och hävdar att estetisk erfarenhet är en utgångspunkt för att producera kunskap. Många projekt betonar det gemensamma samtalets betydelse, betydelsen av att lyssna lika mycket som betydelsen av att berätta, föreställa, gestalta. Här närmar man sig en formulering av Michail Bakhtin, rysk litteraturteoretiker, som betraktade konstverk inom olika konstarter som en sorts samtal, en plats för olika åsikter, tolkningar och synpunkter.

Inom Community Art finns också tydliga beröringspunkter med sociologen och filosofen Jürgen Habermas diskussion om hur våra respektive subjekt formas i kommunikation, samtal med andra. Sammantaget tycks många projekt inom Community Art närma sig begreppet publik från flera olika håll. De relaterar bland annat till ordets ursprungliga betydelse, ”publik” betyder ”allmän”. Det leder vidare till begrepp som ”det allmänna” och till dess förlängning allmänning. Allmänning betyder konkret den gemensamt ägda marken. Men används nu, med

inspiration från Elinor Ostroms forskning om begreppet allmänning, alltmer också i överförd bemärkelse. (Elinor Ostrom: ”Allmänningen som samhällsinstitution”, Arkiv, 2009). När Community Art-projekt drivs i lokalsamhällen rör den konstnärliga arbetsprocessen ofta just invånarnas frågor om och perspektiv på det som kan tolkas som just det samhällets gemensamt upplevda problem och värden.

Teatern som vände upp och ner på verksamheten och utbildar ”publiken”

Orsakerna till ett problematiserande publikarbete kan vara många. Men det handlar framför allt om att många kulturinstitutioner fortfarande har svårt att nå grupper som inte hör till vit kultursökande medelklass. Just det var avgörande för stora förändringar inom Taastrup Teater i Danmark.

Nya anställda, ny repertoar, nya projekt och ett helt nytt hus blev konsekvenserna av Taastrup Teaters strävan att avspegla det mångkulturella samhälle där teatern finns. Förändringarna har kostat både tidigare personal och teaterns tidigare publik. Mogens Holm, chef för Taastrup Teater, beskriver hur teatern för tio år sedan präglades av institutionell rasism. Teaterns anställda såg sig som öppna i förhållande till områdets många olika nationaliteter. Men teaterns repertoar, teaterns marknadsföring och mötet med publiken vände sig uteslutande till en västerländsk publik. En lång process sattes igång, medarbetare reste till England och arbetade på teatrar i mångkulturella stadsdelar. Och experter från England vägledde dem på Taastrup Teater i hur de kunde gå tillväga för att nå en ny och ”mångkulturell” publik. Teatern har numera en särskild tjänst, en publikutvecklare. Och teaterns repertoar har förändrats.

Mycket av förändringsarbetet utgick från kommunikation med taastrupborna. Mogens Holm uppskattar att publiken numera har förändrats så att ungefär tjugo procent har en interkulturell bakgrund. Det är inte nog, menar han, men processen är på rätt väg. Teatern har nu också konstaterat att det finns en brist på skådespelare, dramatiker och scenografer med interkulturell bakgrund. Och Mogens Holm menar att Statens teaterskole inte satsar tillräckligt på att rekrytera blivande skådespelare bland landets nya befolkningsgrupper.

Taastrup Teater försöker dra till sig lokala talanger som teatern kan stödja i deras professionella utveckling och motivera dem att söka in på teaterskola, musikalskola, scenografskola eller utbildning som teatertekniker. Och hoppas sedan att de kommer tillbaka till Taastrup Teater.

Community art

Botkyrka Community Teater och Dans

För några år sedan började Botkyrka Community Teater och Dans (BC) sitt konstnärliga arbete i en av Stockholms förorter, samtidigt axlar man det självformulerade uppdraget att vara ett ”nationellt center för communitykonst”. BC är ett intressant exempel på hur man inom Community Art producerar föreställningar tillsammans med amatörer, potentiellt nya ”publik”-grupper. Och

man prövar dessutom att nå grupper av människor som är i stort sett helt exkluderade från danskonst, både som dansare och som publik. I projektet "Blindhet" har Botkyrka Community Teater och Dans arbetat fram en föreställning tillsammans med människor med synnedbjudning. BC arbetar också i längre projekt utanför Stockholm, till exempel med unga somalier.

BC's mål är att skapa plats för ännu inte berättade lokala historier, samt att bygga föreställningar tillsammans med grupper som annars sällan står på scen. Mycket av deras konstnärliga arbete är fokuserat på olika delar av Botkyrka, som till exempel Fittja och Storvreten. Och det har blivit arbeten och föreställningar om unga pappor, om hur barn upplever arbetslöshet, samt föreställningen "Dans i lägenhet" som dansas av amatörer. Föreställningen kan lånas hem från det lokala biblioteket och uppförs alltså i låntagarens lägenhet. BC har också iscensatt "Dans i lägenhet" både i Rotterdam och i Helsingör, med lokala dansare.

Teatermaskinen, Riddarhyttan

Teatermaskinen började sitt arbete i Riddarhyttan 1997. Riddarhyttan kan ses som ytterligare ett exempel på "community art" och arbetet för att nå andra publikgrupper. Projekt "Riddarhyttan" ska gestalta livet i samhället Riddarhyttan "nu, då och i framtiden", "Skogsfolkens språk", utvecklas i möten med andra kulturer som den samiska, irokesiska, inkaindianska och andra. Med projektet "Monologer" och turnéer runt om i landet arbetar man för att lyfta fram "tystade berättelser".

I "Teatermaskinens" konstnärliga strategier betonas valet av glesbygd som teaterns utgångspunkt. Men det handlar om att i kontinuerligt samarbete med lokalbefolkningen i Riddarhyttan, i svensk glesbygd, samtidigt skapa en internationell mötesplats för att utveckla både teaterns perspektiv och lokalsamhällets.

Social rättvisa-modell

Under de senaste tio till femton åren har många kulturinstitutioner både i Sverige och internationellt i allt högre grad drivit en diskussion som rör publiken och besökarna. Mark O'Neill, tidigare chef för Glasgow Arts and Museums, numera FoU-chef vid Glasgow Life, har i samband med omfattande omstrukturering inom Glasgows museer problematiserat hur museer driver sin verksamhet. O'Neill talar om den elitistiska modellen, välfärdsmodellen och social rättvisa-modellen.

Den elitistiska modellen handlar om att museer arbetar traditionellt, skapar samlingar, katalogiserar och producerar utställningar. Ett hierarkiskt arbetssätt där publiken som grupp inte problematiseras och publikens roll är att vara mottagare.

I välfärdsmodellen är fortfarande elitistiska tendenser levande, men det finns samtidigt en hög grad av uppmärksamhet på de behov institutionen inom sig uppfattar att publiken har. Verksamhetens syfte är att "ge" publiken av institutionens samlingar, konstnärskap och expertis. Välfärdsmodellen kan också

omfatta uppsökande verksamhet som lokala projekt eller arbetet för att nå en ny publik. Men verksamhetens kärna finns inom institutionen.

Den tredje modellen för museers verksamhet fokuserar tydligare på social rättvisa. Den kräver att museer uppmärksammar sin roll och sitt ansvar i samhället. Den utgår också från att det både historiskt och i vår samtid i många fall finns länkar mellan museer och samhällets maktstrukturer. Social rättvisa-modellens mål är att utveckla en verksamhet som river ner barriärer och gränser mellan institutionens aktörer och besökarna.

För att kunna utveckla en social rättvisa-modell krävs att institutioner undersöker och problematiserar sin syn på den egna verksamhetens etablerade förhållningssätt till det samhälle där de möjliga besökarna/ publiken finns.³

Världskulturmuseet

”Out-reach”, utåtriktat arbete och ”in-reach”, inåtriktat arbete, har under senare år blivit etablerade begrepp i internationella och nationella diskussioner om publikarbete och deltagarkultur.

Ett intressant exempel på ett utforskande av hur ”out-reach”, utåtriktat arbete kan utvecklas genomfördes av Världskulturmuseet. Syftet var att undersöka hur Världskulturmuseet kunde utveckla och behålla långsiktiga relationer med externa grupper. Det handlade om att förtydliga hur dessa grupper kan definieras, samt om vilka roller och relationer som är möjliga att utveckla mellan grupperna och museet. Man skulle också undersöka och utveckla processer för samverkan och delaktighet.

En aspekt i det konkreta arbetet var att museet valde att kalla de externa grupperna för intressegrupper. Att låta gruppernas intresse för museets verksamhet dominera över faktorer som kön, ålder, etnicitet, utbildning med mera. Under processens gång problematiserades och kritiserades begreppet ”out-reach”. Och projektet kallades i stället ”out-reach/ in-reach”, eftersom museet ville betona att målet med publikarbetet lika mycket var ”att få in de behov, intressen och den kunskap som bärs av externa. /.../ Ett in-reach-arbete handlar (i stället) om att se sin publik som en aktiv samarbetspart som har kunskaper och färdigheter som kan vara relevanta för institutionens produktion.”⁴

”In-reach”-perspektivet närmar sig i hög grad perspektiven inom Community Art. Publiken, besökaren, medborgaren ses som en nödvändig resurs för utvecklingen av relevant konstnärligt skapande. Så att det professionella och institutionella konst- och kulturarbetet ska kunna bli meningsfullt för allt fler.

---

³ O’Neill, M, “Museum Access – Welfare or Social Justice?” i Kearns, P., Kling, S. & Wistman, C. (rad). *Heritage, Regional Development and Social Cohesion*. (Jamtli Förlag, Östersund 2011). Se även Edström, N. och Hyltén-Cavallius, C, *Osmos. Inkluderingsprocesser i kulturlivet* (Mångkulturellt centrum 2011).

⁴ Edström, N. och Hyltén-Cavallius, C, *Osmos. Inkluderingsprocesser i kulturlivet* (Mångkulturellt centrum 2011).

De här perspektiven, ”out-reach” och ”in-reach”, skulle också kunna användas som problematiserande faktor när det gäller kultur för, med och av barn och unga. Det kan gälla den möjliga framväxten av aktörer i en framtida deltagarkultur eller alternativt kulturpublik, eller de stora kulturinstitutionernas strategier för att nå barn och unga.

Det handlar också om hur vi kan förstå den möjliga framtida betydelsen av kulturprojekt och konstnärliga processer, ofta med särskilt fokus på barn och unga, som drivs långsiktigt av en lång rad så kallade fria aktörer, organisationer som till exempel ”Drömmarnas Hus” i Rosengård, ”Botkyrka Community Teater och Dans” eller det nyligen etablerade projektet ”El Sistema” som nu finns i flera av Göteborgs stadsdelar.

De projekten handlar konkret om barns och ungas erfarenheter och arbete i olika konstarter. Men den mer långsiktiga frågan är om och i så fall hur dessa erfarenheter påverkar deras självförståelse, förståelse av andra och hur de kan förstå samhället. Om estetisk erfarenhet och praktik kan bidra med att konkretisera begreppet medborgares olika handlingsmöjligheter.